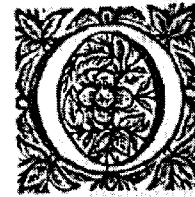

AAN ALLE VERSLAGENE GEMOEDEREN,

Welke fugten om salige Verlossinge, en worstelen onder
het Kruys, op dat het Koningryk van Christus koome;

*Genade, Vrede, en Overwinning, in
den H E E R E Jesus Christus onsen
Saligmaker.*

Met weynig Woorden te melden, 't geen diend ter
aanpryfung van dit Werk, hoewel alles nae waerde
foo kort niet kan uytgedrukt worden, ten eynde nog-
tans het hoognoodigste aanteraeken, soo diend dit
tot u bemoediging, Godvrugtige Leser, dat hoe seer
in deese onse daegen veele andere Godvrugtige Boe-
ken gedrukt en overgeset syn, Gy nogtans 'er weyni-
gen sult vinden, Waer in Gy of u tyd beter besteed sult agten, of u
moeyte beter beloond ten nutte voor uwe Siel, of waer in gy meer
sult kunnen ontdekken de geest en eygenaerdige levendige Werksaem-
heden van Paulus, als in de naerftige doorlesing van dees tegenswoor-
dige *Verhandeling over den Brief van Paulus aan de Galaters*, waer in Gy
als in een tafereel, of spiegel, ofte liever gelyk als Stephanus, wan-
neer hem de Hemelen geopend wierden, sult kunnen sien, en van
naby beschouwen, de wonderbaere Heerlykheyd Gods, en alle de
Hemelse Rykdommen Uwe Saligheyd Genadelyk om niet, en alleen
door het Gelove in Christus, *Syne Liefde en Genade* t'uaars sodanig
opengelegt, *uwe Overwinning* en verkreege buyt in hem sodanig daer
gesteld, *de Toorn Gods* sodanig bevredigt, *aan syne Wet voldaan*, het
Volle Koningryk des Levens opengezet, *de dood, hel en belse poorten*, hoe sterck
die ook mogten syn, met al de magt der sonden, Vlees en Waereld over-
wonnen; uwe Conscientie ontlast, alle slaesse vreesen en verschrikkin-
gen weggenoomen, U Geestelyken Mensch sodanig verquikt, en in
vryheyd gesteld, dat al was u hart swaerder als lood foo fou egter het
leesen van dit Boek u opvoeren boven u self, en sal u dat geene van

Een Merkwaerdig Getuigenis van den Gröoten *Calvin*, omtrent de per-
soon van Doctor *Martinus Luther*,

Den Eerw. *Fl. Costerus*, in zyn Geestelyke Mensch, pag. 16. verhaelt van *Kalvyn*, die
aen *Bullingerus* schreef: Alwaer 't dat *Luther* my een Duivel noemde, zo zal ik hem
nogtans die eere geven, dat ik hem erken voor 'een groot Dienstknecht Gods.

Een ander Merkwaerdig Getuigenis van 't Boek van *Luther* over de *Galaten*.

Den Eerw. *Job: Bunjan*, in zyn Bekeerings-verhael, agter de *Komst en Welkekomst tot
Christus*, bl. 402. zegt: God in wiens magt al onze dagen en wegen zyn, liet my
eens op zekere tyd in de hand komen, 'een Boek van *Martinus Luther*, zynde een
Uitlegginge van PAULUS BRIEF tot den GALATEN, en was zo oud dat het byna
met stukken wegviel, als ik het maer verleggen wilde. Met dit Boek, zo oud als
het was, was ik wonder in myn schik; want ik vond, zo dra ik het maer een
weinig had ingezien, *myn staet in zyn ondervindinge* zo breed en wydloopig verhan-
delt, of zyn Boek uyt myn hert geschreven was geweest. Dit deed my vreemt;
want ik hield het daer voor, dat deze Man niets weten konde van den staet der
tegenwoordige *Christeden*, maer noodzakelyk moest schryven ten spreken van de
Ondervindinge der voorgaende dagen. Daerenboven haelde hy in dat Boek op het def-
tigste uit, de oorsprong van deze verzoeking, namentlyk *Lastering, Wanhoop*, en
diergelyke, aenwyzende dat de *Wet Moses*, zo wel als de *Duivel, Doodt en Helle*,
grootelyk haer hand daer in had; 't welk my in 't eerst vry wat zeldzaam voorkwam,
maer met overdenken, en nauw agt te geven, bevond ik dat het waer was. Maer
van byzonderheden te spreken, is myn voornemen niet; dit dunk my moet ik
hier evenwel ronduit zeggen, dat ik dit Boek van Doctor *Martin Luther* over den
Galaten, stelle (utgenomen de Heilige Bybel) boven al de Boeken die ik ooit
gezien heb, als 't meest bekwaem zynde voor een gewondde Conscientie.

Een derde merkwaerdig getuigenis omtrent de *Leere van Luther*, hoe hem
de Heere verwaerdigt heeft, om veele zaken te leeren ter Zaligheid.

M. du Bois in zyn *Christelyke Annötatie*, pag. 198. verhaelt van *R. Greenbam*;
weigerende de onderschryvinge der Ceremonien; en wanneer hem tegen gewor-
pen wierd, dat *Luther* dacht, dat sommige Ceremonien in de Kerk verdragelyk
waren, gaf hy dit merkwaerdige ten antwoord: *Ik eere meer de geopenbaerde
Wysheid Gods, in Luther zo veele noodige dingen ter Zaligheid te leeren, als dat
ik wil onderzoeken 's Heeren verborgen Oordeel van aen hem niet te openbaeren
dingen van minder gewigte.*

Christus Jesus te sien geven, dat gy selfs sult bekennen noyt bevoren gekent te hebben, hoe seer gy al by aanvang Hem regt mogt gekend hebben.

Sodanige Geestelyke vertroosting, soo een Hemelse Leere, sulke ondervinding en beoeffening des Gemoeds is hier in bevat, soodanig een triumph over de Satan en al syn helle magt, soo een benede stelling des Wets, wanneer die tegen over het Euangelium gesteld werd; soo een heylige trofseering en verheffing van een Waer Gelovig mensch (welke hy hier invoerd als een Geestelyk Persoon, een kind van God, een Erfgenaem van de geheele Aarde, een Overwinnaer van de Waereld, sonde, dood en duivel) met diergelyke Wydlustige uytdrukkingen vol van Geestryke beschouwing, aangaande Christus, de Genade, Regtvaerdiging, en het Geloove, (Welk Geloove, segt hy, een mensch met Christus vereenigt, en hem nauwer aan Christus verbind, als de man aan syn vrouw verbonden is, en een mensch meer dan een mensch maekt) in sulken en anderen allerkragtigste bewoordingen vol van Hemelse luyster en Majesteit, als sedert der Apostelen tyd by geen eenig Schryver sal gevonden worden, ook soude hy deselven noyt hebbe durve gebruyken, ten waere groote ondervinding, en beoeffening des Gemoeds door inwendige besfrydingen en diepe helangsten hem daer toe vrymoedig gemaekt, en aangeset hadden, en hem nuttig en dienstbaer geweest waeren, beyden tot deese bevindelyke kennis in syn geest, en ter vrymoedigheyt in het spreken.

En dit is doorgaens de Werking en voortgang van Gods Roeping, door tegengestelde dingen de saeken uyt te werken, uit Ongeloof het Geloove voor te brengen, uyt Armoede de Rykdom te formeeren, in elende Barmhartigheyt te betoonen, benauwtheit in troost te veranderen, treurigheyt in blydschap, uyt verdrukkingen de Roem te bevorderen, van de hel tot den Hemel te brengen, van dood tot Leven, van duysternis tot licht (*), van slaverny tot vryheyt, in de Woestyne wateren te geven, de onvrugtbare vrugtbare te maeken, uyt de dinge die niet syn te maeken dat sy syn, met een woord alles uyt niet voort te brengen.

Op soodanigen wyse begon God eerst te werken, soo gaet Hy voort, en dat is soo syn weg en wil tot de voleyndinge des Waerelds; Het eerste saed der belofte naest aan Eva was gegeven aan Sara, maer in wat toestand was Eva bevorens sy de belofte had? in wat onherstelbaere

re Onvrugtbareheid was Sara, eer sy haer welgeliefden Isaäk verkreeg? Het zelfde kan gezegt werden, aangaende de twee Moeders van die twee allertuimtenste kinderen Samuël en Johannes den Doper, en nogtans wat versmadingen en bekommernissen troffen haere herten, synde sy beyden gebragt buyten alle hoope volgens de loop der natuur, eer Gods Goedheyd die uytwerking deede? Hoe lang heeft de Patriarch Jacob in een elendige slaverny gediend om synen Rachel? In wat uytmuntende Heerlykheyt wierd Joseph verheeven? nogtans wat leed hy bevorens van syne broeders, en hoe lang was hy in de gevangenis? In wat een swaere en lange slaverny bevonden sig de kinderen Israels eer dat Moses tot haerlieden gesonden wierd? Wat wierden sy daer op van alle kanten in benauwtheden gebragt, wanneer de See gedwongen wierd hun opening te geven, en plaets ter ontkooming te maeken? Wat wierd daer op aan haer een uytneemend Land beloofd en gegeven, overvloeyende van melk en honing? maer wat wierden sy bevorens in de Woestyne gestraft en getugtigt, en selfs nog kregen sy in hunne perfoonen dat Land niet, maer hunne kinderen? Om voorby te gaen veele saeken die ons hier ontmoeten, wat een uytmuntend Werk Gods was het David in syn Koningryk te bevestigen? Wat waeren hem ook uytmuntende beloften gegeven tot syn Throon, nogtans hoe beswaerlyk reddede hy dikwils syn leven, hoe heeft hem de HEERE verootmoedigt, verbryfelt en gelouterd, om hem tot syn hand te gebruyken, eer Hy hem in ruste plaetste? Daer soude geen eynde aan syn, indien men alles ophaelde; In alle de Werkingen Gods siet men dit doorgaens, dat Hy altoos de bysonderste groote daeden uytvoerd door seer geringe Werktuuygen, en welke schynen daer toe het minste geschikt te syn. Wie van alle de Apostelen soudent oyt gedagt hebben, wanneer Christus soo vernederd was, en aan het Kruys gehegt, dat sy Hem oyt weder soudent gesien hebben? hoe seer Hy haerlieden bevorens syn Opstanding voorsegt hadde; 't welk soo verreging, dat Thomas het naeuwlyks geloofde, wanneer hy selfs den opgestaene Jesus met syn oogen sag en aanschoude. Wat mensch soude oyt gedagt hebben dat Paulus, in de rasende verbittering van syn boose en vervolgende geest, soude syn bekeerd en veranderd worden van een vervolger, tot soo een groote belyder, van soo een ongelovigheyt tot soo een sterk gelove? In soo verre, dat Ananias beswaerlyk den HEERE wilde gelooven, wanneer die hem dit bekend maekte.

(*) 2 Sam. I. Jes. 41. 2 Cor. I.

V O O R R E D E N

Soo groot is de Almagt van de HEERE onsen God doorgaens by ongeschikte en tegengestelde middelen werkende, bysonder dan, wanneer Hy een uytmantend Werk tot syn eygene Eer wil voortbrengen.

Op gelyke Wyse mooge Wy ook denken van Martin Luther, welke wanneer hy eerst een Moniq was, in wat blindheyd, bygeloof, en duisternis, in welke domeryen en vuyligheden van paepse afgoderye hy doe is ingefonken geweest, geeft syn Historie te kennen, en getuigt voor een gedelste ook dit Boek, wiens geheele Godsdienst bestond in paepse Ceremonien, in syn yver sonder verstand, kennende geen andere Regtvaerdiging als in eyge werken van de Wet, ende de verdiensten van syn eyge maaksel, alleenlyk gelovende de geschiedenis (gelyk veele doen) van Christus dood en opstanding dog geen kennis nog bevinding hebbende van deszelfs kracht en uytwerking.

Nae dat hy nu op deesen weg lang gedwaeld hadde, meer op syn Phariseeuws in deese Momiks gesinte yverende als het gemeene soort van syne order, heeft het eyndelyk de Almagtige God behaegd dus met deesen man te beginnen, Eerst door syn Conscientie aan te raeken met eenige wroeging over, en gevoel van sonden, syn gemoed met vrees en twyfelmoedigheeden te besetten, waer door hy aangeset wierd tot nader sels onderfock soo dat onder het leesen en nauwkeurig insien van Paulus, de eene plaets met de andere vergelykende, in hem ondeckt wierden eenige uytspuyfelen en beginfelen van beter en van tyd tot tyd toenemende kennis; dog hier gebeurde het gelyk, 't gewoonlyk met alle waere Christenen gaet, dat hoe meer de Waeragtige kennis van Christus toeneemt, dat des te meer ook de Satan de Vyand daer tegens syn vuurige pylen schiet door vertwyfelde inwerpingen, ongegronde verschrikkingen, en listige aanvegingen, soekende op allerley wyfen hoe de Siele inwendig te benauwen, die het ernstig te doen werd om alleen haer rust in Christus te soeken.

In deese Geestelyke Worstelingen en inwendige bestrydingen, hoe swaer hy geperst wierd, te stryden hebbende tegens Ongeloof, dwaling, en wanhoop kan niet ligt naegegaen worden in soo verre dat hy drie daegen en nagten nae elkander op syn bed lag sonder eeten, drinken of eenige slaep, gelyk een dood mensch (soo als eenige van hem schryven) met alle de vermoogens van syn geest werksaem synde over een sekere plaets van Paulus in het derde Cappittel aan de Romeynen, dus

lui-

V O O R R E D E N

uidende, *ad Ostendendam Justitiam suam*, ter betoninge van syne Regtvaerdigheyd, denkende dat Christus tot geen ander eynde gesonde was, dan om Gods Regtvaerdigheyd te openbaeren, als een Uytvoerder van syn Wet; tot dat hy eyndelyk hebbende een gemoedbevedigend Antwoord gekrege van den HEERE betreffende de regte meyning van deese Woorden, Welke aanduyden: dat de Regtvaerdigheyd Gods moest uytgerigt worden op syn Soone, om ons (voor soo veele wy Uytverkoorne Gelovige syn ofte nog bevonde sullen worden) van desselfs gestrengheyd te verlossen; hy sprong daer op terstond van syn bed, sodanig versterkt en bevestigt in het Geloove, dat naderhand niets in staet was om hem van dat Geloove aftebrengen, ofte te doen wankelen.

Om nu niet te melden van nog andere menigvuldige smertende aanvegingen van allerley soort, uytgesonderd van gierigheyd, met welke sonde alleen hy noyt was bestreeden, gelyk die van hem hebben geschreven, welke met hem gemeensaem hebben verkeerd.

Ondertusschen gedurende deese aanvegingen en worstelingen van M: Luther, welke hem nogtans niet hinderlyk waeren, maer eerder hem meedewerkten tot syne verdere bevordering in geestelyke kennis, schreef Paus Leo de Tiende een Jubiléé uyt met syne aflaeten alle Christen Koningryken en Mogentheeden door; waer meede hy onnoemelyke rykdommen en schatten by een raepde, de Collecteur daer van beloofde aan een yder, wie hy ook syn mogte, die slegts tien schellingen in syn doos stak, vryheyd om vlees te mogen eeten in de Vastentyd, en magt om wat siel hy ook maer wilde, uyt het Vagevuur te verlossen, en daerenboven volkome Vergiffenis van alle syne sonden, hoe hatelyk sy ook syn mogten, dog soo het maer een duynt minder was als tien schellingen, soo preekten sy, dat het haer geen nut altoos soude doen: De verfoeyelykheyd daer van was soo schrikkelyk, dat wanneer niemand anders daer tegens dorst kikken, soo konde nogtans Luther van syn Gemoed niet verkrygen om te swygen, maer eenige Grondstellingen (Theses) openbaer hebbende laeten aenplakken, soo begeerde hy openhartig over de stoffe te handelen, en de saek publicq te defendeeren; schryvende met een eerbiedige vermaninge aan de Paus, sig op een wettige wyse onderwerpande aan syne bestraffinge ende Oordeel, dog de Paus meynende sig hooglyks geaffronteerd te syn, door soo een sobre Monicq te werde aangesproken om reekenschap

schap

V O O R R E D E N.

ſchap van ſyn doen te geven, nam de ſaek ſoo ernſtig op, dat hy niet alle ſyne Cardinaelen, met af den aanhang van Monnicquen en Papen, Biſchoppen en Aardsbiſchoppen, Collegien en Univerſiteyten, Koningen en Princen, Jae met den Keyſer ſelfs alle hun tegens hem aanteden.

Ten waere de' Almagtige Voorſienigheyd des HEEREN hem hadde onderſteund, hoe ſoude het voor ſoo een arme Monnicq enigſins mogelyk geweest ſyn, om te hebbe kunne wederſtaen tegens alle de ſcharpe aanvegtingen des Satans, tegens al het geweld van de ganſche Waereld, niet minder tegen ſig hebbende als de Son, Maen, en de ſeve Sterren, gelyk men gewoon is te ſeggen? ſynde gehaet by de menſchen, aangevogten van de duivels, van geheele Natiën verworpen, by openbaer geſag veroordeeld, door ſwakheeden afgemartelt, en door allerley ſoorten van aanvegtingen geoeffend en beproeft; en nogtans onder alle deeſe aanvallen was ſyn leven ſoo loſlyk, dat (gelyk als Erasmus ſchryvende aan de Cardinaal Wolfey bevelligt) geene van ſyne Vyanden hem oyt hebbe kunnen iets weſentlyks te laſte leggen; daerenboven waeren ſyne aanhalinge uyt het Woord foodanig kragtig, en ter ſaeke dienende, dat Roſſenſis ſchryvende aan Erasmus rontuyt erkend, dat hy daer over verbaeft ſtond.

En dit by wyſe van Voorreden, betreffende de aanvegtingen en moeyelykheeden van deeſen man, 't welk wy goedgedagt hebbenden Chriſtelyke Leſer meede te deelen om deeſe byſondere redenen.

1. Om aan te toonen de *Goedertierne Medogenigheyd* van Chriſtus Onſen Saligmaker, in de roeping van ſoo een bygelovige en Afgodſche Monnicq, ſoo gunſtryk tot duſdanig een ligt van ſyn Euangelium.

Syne Genaede in hem te Regtvaardigen.

Syn Magt in hem te bewaeren.

Syn Byſtand in hem te verſterken.

Syn Roem in hem voorspoedig te maeken.

Een Eenige tegens ſoo groote menigte gelukkig ſtaende houdende, ſoo dat het ganſche Pausdom geen magt heeft gehad, nog om hem te wederſtaen, nog om haer ſelven tegens hem te beveyligen.

2. Op dat de Leſer in overweging neemeade de wondervolle werking van den HEERE in deeſen Man, des te meer agting hebbe voor de Leer, die hy hier voorſteld; En hoe ſeer ſyn gevoele betreffende een kleynne omſtandigheyd van het Bondſegel niet gevoeglyk

kan

V O O R R E D E N.

kan verdedigt worden, egter is dat in hem ſoo ſeer niet te verwonderen als die ſig affloevende in gewigtiger Geloofs ſtukken, ſoo geen bequame tyd had in ſig beſig te houden tot het nauwkeurig onderſoek van deeſe Stoffe, ook behoorde dit niet het minſte vooroordeel te geven tegens al het overige, 't welk hy ſoo regtſinnig geleerd heeft, betreffende gewigtiger ſaeken en grondwaerheeden van het Euangelium Chriſti, en inſonderheyd nopens onſe Regtvaardiging, alleen door het Geloove in Chriſtus. En ſelfs nopens het ſtuk van het Sacrament, hoe ſeer hy hier wat van Swinglius verſchild, het al te nauw by de letter ſoekende, nogtans heeft hy ſig ſoo naeuw niet by de Papiſt gehouden, dat hy eenige Transſubſtantiatie ofte Afgoderye daer in gedult heeft, en daerom, dewyl de ſwarigheyd niet grooter is, nog regel regt ſtrydende tegens eenig *Artikel* van ons Geloof, (*) laet ons ſoo vies niet ſyn dat wy om een kleyn wratje 't geheele lighaem ſoude verwerpen willen.

Het waere ſekerlyk te wenſchen, dat in een goet Leeraer en Prediker van Chriſtus geen gebreken ofte onvolmacktheeden waeren, maer wie niets kan verdragen met deſſelfs gebrek, laet hem, ſoo hy kan, noemen eenig Leeraer ofte Schryver (de Heylige Schrift alleen uytgeſonderd) het ſy Griekſe of Latynſe, Onſe ofte Nieuwe, aan geene, ofte deeſe ſyde van de Alpes, of ſig ſelven, hoe grooten man hy ook weſen mogt, die niet wel eens gedwaeld heeft in de eene of andere Uytdrukking ofte in eenige Verklaring van de H. Schrift, maer is hem ſulks onmogelyk te doen, laet ſoo een dan leeren ſig ſelfs met andere te verdragen, het beſte uyt alles te neemen, en het ſlegiſte daer te laeten (hoewel 'er in dit Boek ſoo ſeer geen reden is, om daer voor bevreesd te ſyn, want wy agt genomen hebbende op de eenvoudigen, hebben met opſet verſagt ſulke plaetſen die bedenkingen tot aanſtoot ſoude geven, hoewel die ſeer weynige ſyn) en laet men God danken voor alles goeds, en inſonderheyd voor 't geene ons door Luther gegeven is, opebbarende aan ons ſyne Genaede, Goedertierenheyd en goedé wille in ſynen Soone, ſoo klaer en wydluſtig door de Prediking van deeſe groote Man, welke, ſoo hy niet klaer geleerd had en openbaer gemaakt het onderscheyd tuſſchen de *Wet* en het *Euangelium*, en Onwraekbaer aan ons uytgebreyd onſe Regtvaardiging, Overwinning

B

en

(*) Lees hier over verder in de Apologie van de Engeliſche Kerk, en in het Boek der Monumenten, Fol. 902. Col. 2.

en Vryheyl in Christus, alleen door het Geloove, en dat soo klaar volledig, en aan het Gemoed ontwyselbaer, gelyk hy gedaen heeft, Wie, segge Ik, soude oy soo stout liebbe durve wesen, om syn mond te openen in sulke bewoordingen, of met een onwankelbaer vertrouwen hebben gestaen in deese Leere des Geloofs en der Genade?

Want indien 'er imand geweest was sederd Luthers tyd of soo 'er nog in 't vervolg sulke opquamen, welke opentlyk staende en met geweld vast wilde houden dat de werken nodig waeren ter saligheyl, hoe seer hy ook bevorens het tegengestelde wel dapperlyk geleerd hadde, wat soude soo een niet al veld winnen, indien 'er Luther niet geweest hadde. Die ons ook voor dat selfde gewaerschoud heeft, voorseggende, dat nae syn tyd de Leere van Regtvaerdiging uyt de Kerk bynae soude uytgedoot worden, gelyk men in sommige plaetsen b. ondervinding al aanyankelyk gewaer word.

Weshalven laet ons door de Genade Gods kloekmoedig vasthouden de troestvolle Leere van het Geloove, ende de Regtveerdiging, en ons niet late, ontneemen het geene de H. E. E. R. E. ons soo genaedelyk geschonken heeft, biddende tot God met alle gehoorsaemheyl en dankigheyl ons ook, gelyk aan Paulus geschied is, genade te wille vergunnen, dat wy die Goedertierenheyl niet kleyn agten ofte verwerpen, waer mede Hy ons begunstigt heeft, nog minder dat wy soude geërgerd worden door deese troostryke Leere, soo als het veelen gaet, en dien volgens gelyk het van onse kant onse lust was, dit Tractaet in het licht te brengen, soo raeden wy ook niet minder aan een ydel Heylbegeerigen Leser van dit nutig Boek, dat hy nae Genade staet, om regt te verstaen, wat hy leeft, want anders ten sy de bysondre Genade van Christus hem helpe, soo is deese geheym volle Leere, alleen door het Geloove, voor vlees en bloed hard te verstaen, soo vreemd is die saek voor het vleeschelyk begrip, soo duyster voor de Waereld, soo veele Vyanden koome daer tegens aan, dat ten sy de Geest Gods van booven het openbaere, soo kan men daer toe door menschelyke Leere niet geraeken, de eyge Wysheyl, ofte 'natuurlyk verstant word geërgerd, de natuurstaet verbaest, de duivelen syn daer onkundig van, de menschen vervolgen het, met een Woord, gelyk 'er geen weg is soo gemakelyk om tot het leven te geraeken soo is 'er ook geen soo moeyelyk: gemakelyk voor wien het van boven ggeven is, moeyelyk voor het Vleeschelyk begrip, dat nog niet door den Geest

verligt is. De Onkunde hier van is de Wortel van alle dwalingen, sectens en verdeeltheeden, nietalleen het geheele Christendom door, maer ook op den ganschen Aardbodem. Een Jood denkt, dat hy de Saligheyl sal erlangen door de Wet van Moses, de Turk door syn Alkoran, de Philosoph door syn feedelyke deugden, behalven deesen doet sig nog op een ander soort van volk, niet soo boos als een Jood nog soo Heydens als een Philosoph, maer van beyden iets hobbende; Welke uytwendig nog wel de Naem van Christus willen aannemen, maer met Christus te gelyk paeren; deels de Wet van Moses, deels de Zedelyke, ofte Gemeenevolks Leeringe, waer onder sy sig bevinden, deels ook hunne eygengewoontens en overleveringen, en daer door soeken sy sig een volmaekte weg ten hemel te haeren, de soodanigen nu werden in dit Tractaet genoemt, Papiستن van den Paus hun Aucteur in meer dan honderd verscheydene Gesintens, Orders en Belydenissen onder elkander dan nog verdeeld synde, van Cardinaelen, Priester, Moniquen, Nonnen, Herremyten, en andere Devotarissen, al het welke schynd anders nergens uyt voortekoomen, als alleen wegens onkunde van deese Leere, en geen wonder, want neem deese Leere alleen door het Geloove in Christus eens weg, en laet een mensch overgegeven werden aan syn eyge uytvindingen waerisal het eynd te vinden syn van syne verfinningen, soo een gevaerlyke saek is hense dwaelen in de eerste grondwaerheeden, en hoe hoger men op die dwalinge bouwt des te groter is den val, en nochtans syn deese bouwers niet sonder hunne ingebeelde bouwvasten, om haere eyge werkheyligheyl staende te houden tegens deese Leere van 't Regtvaerdigend Geloove, sig behelpende tot hunne verdediging met het getuigenis van den Apostel Jacobus, alwaer hy schynd de Regtvaerdiging toe te kennen aan het eyge Werk en niet alleenlyk aan het Geloove.

Wat betreft dit Stuk der Regtvaerdiging, terwyl den Aucteur van dit Boek hier over seer breedvoerig gesproken heeft, sal 's niet noodig syn, hier van nu veel te seggen; den Christelyke Leser, wie hy ook sy, diend hier maer kortelyk gewaerschouwt die dit Boek ter hand neemt, om het met nut en oordeel te lesen; dat hy deese twee saeken bysonder in agt neeme:

1. Dat hy het selve geheel en al van het begin tot het eynd doorleese, en soo niet by stukken en brokken nu en dan hier en daer wat, maer soo als het legt in een goede ordre op te vatten de een plaets

met de andere vergelykende, om daer door te beter te bevatten de regte meyning van den Schryver, hoe en in wat ſin hy de goede werken uytſluyt, en hoe niet, hoe hy de Wet van de hand wyft, en hoe hy die wederom op ſeer hooge prys ſted; want in de ſaek van *Regtvaerdiging* voor God laat de vrye belofte des Euangeliums geen Voorwaerde toe maer alleen het Geloove in Chriſtus Jeſus: dog in de ſaek van ſchuldige Gehoorſaemheyd, ſoo ſluyt Luther alhier de goede werken geenſins uyt, maer ſpoord aan en wekt veel eer den menſch daer toe op, en dat op verſcheyde plaetſen; ſoo moeten tyden en gevallen met oordeel onderſcheyde worden.

2. Word hier vereyſcht om dit met vrugt te leeſen, dat men deſelfde gemoedsgeſtalte moet meebrengen als de Aucteur hadde wanneer hy deefe ſaek voorſtede, dat is, hy moet ſyne ſinnen eenigſins geoeffend hebben in dusdanige geestelyke worſtelingen, en bevorens wel verootmoedigt ſyn, door de Vreeſe Gods en inwendig berouw, anders ſal hy beſwaerlyk ſmaken de uytnemende foetheyt van deefen Schryver, of ook van imand anders.

Want hoe ſeer het onwederſprekelyk is, dat 'er geen grooter trooft voor de Siel eenes menſchen in eenig boek kan gevonden worden naeft de Heylige Schriftuur, dan in deefe verhandeling van M. Luther, ſoo vind nogthans deefe trooft weynig ingang, als alleen daer het Gemoed in groote benaeuwtheyd geraekt ſynde, de hulpe des Medicynmeesters noodig vind. Anderen, die hun ſelfs gefond verbeelden, en in hunne Sielen niet geraekt ſyn met eenige bekommring, gelyk ſulke weynig agting hebben voor dit ſoort van boeken, ſoo hebben ſy ook weynig verſtand van deefe Leere, wanneer ſy deſelve al leeſen; en dit is myns bedunkens de Oorſaek, waerom de Paus met ſyn aanhang ſoo weynig indruk van en goedkeuring voor Luthers Leere hebben, alles komt daer van daen, om dat ſy ſeer ſelden in haer Gemoed angevogte worden door eenige hooggaende benaeuwtheyd, maer eerder belachen en beſpotten ſy deſulken, die ter neder gellagen ſyn met ſoodanige beſtrydingen en aanvegtingen des Satans, gelyk ſy ook Luther gedaen hebben, van welken ſy ſeyden; om dat hy onder Gods toelaatinge, met vuyſtſlagen des Satans benauwt en beproeft wierd; dat hy ſyn Geleerdheyt van de duyvel gehact hadde; maer hoe hy ſyn Theologie geleerd heeft, laet ons van hem ſelfs hooren, zeggende in dit ſyn Boek:

„ ſoo wy niet uytwendig geoeffend waeren geweest door geweld en wt
„ van

„ van Tyrannen en Sectariſten, en *inwendig* door verſchrikkingen
„ en vuurige pylen des Satans: Paulus ſoude by ons ſoo duyfter en on-
„ bekend gebleven ſyn, als hy in voorige tyden voor de Waereld ge-
„ weeft is, en nu nog is voor de Papiſten en Wederdopers, en voor
„ onſe andere Vyanden, weshalven de gave van de Uytlegginge der
„ Schrift, en van onſe Studie gepaert met onſe uyt- en inwendige aan-
„ vegtingen, openen ons de meynige van Paulus, ende den ſin van
„ alle de Heylige Schriften.

Dog laeten deefe onkundige Papiſten, en wie ſy lieden ook mogten ſyn, iets van die ſelfde aanvegtingen gevoelen ofte diergelyken als Luther is gewaer geworden, en dan ſullen wy ſien wat ſy te ſeggen hebben, de eyge ondervinding is de beſte leermeeſter, want hoe meenigen onder haer ſien wy, die wegens alle hunne byſondere Oorbiegten, hun ſelven verheffen in allerley Vleeschelyke Geruſtſtellingen, maer op het laetſt wanneer ſy aan den Oever des doods leggen, alwaer de dood aan de eene ſyde, ende de Goddelyke Geregigheyd aan de andere ſyde hun onder het oog, en op het harte komt, ſoo raeken de meeſte aan het wanhoopen, of anders, van alle haere voorige hoope, en andere hulpmiddelen aſſiende, ſoo ſnakken ſy alleen nae het Geloove, en het bloed van Chriſtus Jeſus, en, in der Waerheyd, veelen van haer ſyn blyden, wanneer ſy nog als Lutheraenen mogen ſterven, hoe ſeer ſy ook bevoorens Luther mogte gehact hebben.

En wat ſullen wy dan ſeggen nopens deefe Leere van Luther? ſoo de Papiſten ſelfs nog verblyd ſyn wanneer ſy daer in ſterven moogen, waerom ſyn ſy dan onwillig om in die Leere te leven, en is het op eene tyd een waarheyd, hoe kan verwiffeling van tyd een ſaek vals maeken, welke eens waarheyd geweest is?

En dienvolgens alwaer die menſchen ſoo halfſterrig deefe Leere van *Regtvaerdiging* alleen door het Geloove tegenſtaen, ſyn ſy groetelyks bedroogen, en wanneer ſy voor hun gevoelen den Apoftel Jacobus by brengen, daer op kan gemakelyk geantwoord werden, indien wy nauwkeurig onderſcheiden het oogmerk van Jacobus, en dat van Paulus, terwyl de eerſte ſpreekt van menſchelyke *Regtvaerdiging*, ofte de *Regtvaerdigmakinge* alleenlyk voor de menſchen, welke is een waeragtig bewys van een Opregt Geloove, ofte van een Waer Gelovige voor de menſchen, en met ſoo ſeer het werk van de waere *Regtvaerdiging*

V O O R R E D E N .

ging voor God, en soo is het een waerheid 't geen den Apostel Jacobus seyd, hoe dat 't Geloove sonder de Werken niet regtvaardigt: Wiens doelwit niet is ons te betoggen, wat 'er toe behoort om een mensch voor God, te regtvaardigen, maer alleen om aan te toonen het onafscheycelyk verband van goede werken in soo een, welke door het Geloove Gerechtvaardigt is.

De andere (naemlyk Paulus) spreekt van de Gerechtigheid ofte Regtvaardiging niet die by den menschen plaets heeft, maer alleenlyk voor God, geensins bedoelende de goede Werken uyttesluyten van het Waeragtig Geloove, dat die niet souden moeten verrigt worden; maer hy heeft voor ons te leeren, waer in de vaste grond en hoope van onse Saligheid moet gevestigt worden, naemlyk alleen in het Geloove, en dus is het insgelyks waeragtig, dat den Apostel Paulus seyd, *dat het Geloove alleen sonder de Werken regtvaardigt*. Om welke uyt-drukking van Paulus des te beter te verstaan, en te kunne vereffenen met die van den Apostel Jacobus, soo diend nader aangemerkt te worden, ter mond stopping van de twistgierige party, dat het voorstel (Propositie) volleedigen geheel moet opgevat werden, gelyk het den Apostel gemeynd heeft, soo dat hy by het regte onderwerp (Subjectum) voegt het regte gesegde daer van (Predicatum) gelyk men in de Schoole spreekt, soo dat Geloove in Christus ter Regtvaardiging altoos betrekking heeft op een waer verootmoedigde, en verbryfeld sondaer. En dus is deese Stelling volkome waer, dat het Geloove alleen sonder de Werken regtvaardigt; maer wien regtvaardigt het? den Waereldling, den losbandigen Booswigt, den Wellustigen Epicurist, die de Euangelische Genade in Vleeschelyke ontug-tigheden veranderd? Paulus meend niets minder als sulke dingen, maer bedoeld alleenlyk de treurige en verlagene Sielen; Een bekommerd Gemoeed, Een gaerne bekeerend hart; Een wederwys wordend Sondaer, en in soodanig een is het voorgestelde waeragtig, overeenkomende de Leere van Paulus: *Die Geloof in Hem, welke den Godlose regtvaardigt, welk syn Geloove tot Regtvaardigheid gerekend (*)*. Integendeel laet het Geloove in aanmerking koomen met den halsterrig blyvende en moedwilligen Afwyker, welke tegen syn beter weten aan voortgaet, en syn vermaek in de sonden neemt, soos met betrekking van sulc een ook waeragtig, dat den Apostel Jacobus seyd: *Ende niet alleenlyk uyt het Geloove, Daer doer verstaende, dat*

(*) Rom. 4: 5. Jac. 2: 24.

V O O R R E D E N .

het Geloove niet bevordert ter Regtvaardiging, als alleen in soodanige Perfoonen, welke een vernieuwde wil hebben, en een voorneemen om haer leven te beteren: niet dat sulc berouw en bekering van boosheid haer kan salig maeken, maer dat het Geloove in Christus, in niemand de Regtvaardigheid uytwerkt, als alleen in de soodanigen, welke van harte boetvaardig worden, en gewillig tot bekeringe, jae dat *Geloof den Evangelio*, altoos samen gepaerd gaet met *Bekeerd en bekerd u*, (*) Niet dat de bekering een eenig Sondaer van de Wet bevryd, maer de bekering diendter bewys, dat men soo een Perfoon is, welke het Geloove in Christus alleen moet Saligen en Regtvaardigen.

En dus ophoudende om u moeyelyk te vallen, Edelmoedige Leser met een uytgebreyder Voorreden, gelyk wy dit Voortreffelyke Werk, uwe Godvrugtige Studie aanbeveelen, soo dragen Wy ook u en uwe Studien op aan de Genade van Christus Jesus de Soone Gods, van harte biddende en smekende by syne Majesteyt, dat gy geen minder nut en troost door de lesing hier van moogt trekken, als ons oogmerk geweest is, om u goed te doen in dit Werk voort te setten tot u troost en opbouwing: dat God geve. Amen, Amen.

(*) Marc. 1: 15. Matth. 3: 2.

